

ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОКАЗНИКІВ САМОДОСТАТНОСТІ

У статті надаються результати емпіричного дослідження на предмет виявлення співвідношення показників самодостатності. На підставі теоретико-методологічних засад обґрунтовано вибір психодіагностичного інструментарію емпіричного дослідження самодостатності та співвідношення показників, які представляють собою вірогідні структурні елементи цього психологічного параметру. Представлено узагальнені кількісні результати кореляційного аналізу 129 змінних, виділених з 15 тестових методик. Кореляційні зв'язки представлені показниками відчуженості, самоефективності, самоставлення, залежності, прагненням до автономії, самотності.

Ключові слова: самодостатність, кореляційний зв'язок, дисфорія самотності, ресурс самотності, самоефективність.

Сучасний темп розвитку суспільства, який характеризується численними соціально-економічними, політичними, культурологічними, філософськими трансформаціями, задає нові рамки, шаблон виміру особистості, яка розуміється як бойова одиниця, котра повинна неухильно виконувати необхідні соціуму функції для його підтримки та зросту. Антиномія суспільного та індивідуального може бути подолана у випадку розглядання особистості не лише як одиничної емпіричної істоти, яку "вкрапили" в соціум, але й індивідуальної форми того ж суспільства [2, с. 646].

Як вважає доктор філософських наук В. С. Барулін, при всій спільності та тяжінні людини й соціуму, все одно залишається деяка відмінність, яка перешкоджає абсолютній ідентифікації особистості та соціуму. У цьому контексті об'єктивне (через експлікацію в світі) чи суб'єктивне (відстороненість, усвідомлена самим індивідом) дистанціювання людини стає деякою філософською передумовою утворення у людини певних особистісно-психологічних характеристик [1, с. 449].

Відповідно, при зовнішньому сильному впливі за рахунок обставин у деякій мірі обмежується внутрішня свобода, право вибору, постає питання відповідальності, почуття гідності, що, у свою чергу, порушує такі важливі особистісно-психологічні параметри, як самостійність, незалежність, життєстійкість, самодостатність. Останнє поняття з вищезазначених, на наш погляд, представляє собою проблему виняткової уваги та значущості, та це стає очевидним, якщо враховувати, що під терміном самодостатності розуміється величезний пласт індивідуально-психологічних характеристик.

Варто зауважити, що на сьогоднішній день науковий світ психології обходить стороною проблему самодостатності, не приділяючи увагу конкретним питанням цього явища. Аналіз теоретичних розробок категорії феномену показав, що значна кількість наукового матеріалу опирається на філософські, соціологічні області знання, тому й висвітлюється феномен самодостатності у дещо філософсько-релігійному та соціокультурному аспекті. Таким чином, можна узагальнити, що проблема недостатньої розробки феномену полягає не тільки у звуженні понятійно-категоріального апарату, але й у неправильному тлумаченні психологічних явищ, які

хибно ототожнюють з самодостатністю.

Це пілотажне дослідження у рамках вивчення феномену самодостатності демонструє результати кореляційного аналізу, за допомогою якого можливо було емпірично простежити зв'язки між певними психологічними параметрами самодостатності. Метою дослідження було саме визначення співвідношення між показниками цього явища, та згідно з метою було складено перелік психодіагностичних методик, які прямо чи опосередковано були направлені на вивчення самодостатності й включали показники, важливі та близькі за характеристиками до самодостатності. Конкретними задачами дослідження були наступні:

- 1) виділення корелятивів з самодостатністю серед параметрів різних методик;
- 2) відбір та аналіз найбільш значущих показників для подальшої роботи;
- 3) визначення вірогідного вектору вивчення самодостатності, виходячи зі значущих кореляційних зв'язків між змінними.

Таким чином, згідно з метою та задачами роботи, в емпіричному дослідженні були застосовані наступні методики: "Тест смисложиттєвих орієнтацій" (Д. О. Леонт'єв); "Тест-опитувальник міжособистісної залежності" (Р. Гиршфільд; адапт. О. П. Макушиної); "Шкала загальної самоефективності" (Р. Шварцер, М. Ерусалем; адапт. В. Г. Ромек); "Тест визначення рівню самоефективності" (Дж. Маддукс, М. Шеер; адапт. О. В. Бояринцевої); "Опитувальник мотивів афіліації" (А. Мехраб'ян); "Тест визначення міжособистісної залежності" (Р. Борнштейн; адапт. О. П. Макушиної); методика "Суб'єктивної оцінки міжособистісних відношень" (С. В. Духновського); "Пакет оцінки особистісних спрямувань" (Р. Еммонса); методика "Дифференціальний опитувальник переживання самотності" (Є. М. Осін); "Шкала екзистенції" (А. Ленгле); "Опитувальник самоставлення" (В. В. Столін, С. Р. Пантелєєв); "Тест життєстійкості" (Д. О. Леонт'єв, О. І. Расказова); "Нарцисичний опитувальник особистості (NPI-40)" (Р. Раскін, С. Холл, Дж. Циммерман); "П'ятифакторний опитувальник особистості" (Х'їджиро Теуйн; адапт. А. Б. Хромов); "Тест статусів та структури еґо-ідентичності" (О. Л. Солдатова). У рамках дослідження самодостат-

ність представлена наступними показниками: показник самодостатності та незалежності (Ss_Ind); самодостатності (Ss); показник самодостатності (або сили Его) у статусі досягнутої (автономної) Его-ідентичності (SsA); показник самодостатності (або сили Его) у статусі зумовленої его-ідентичності (SsF); показник самодостатності (або сили Его) у статусі розмитої Его-ідентичності (SsC); показник самодостатності або самокритичності (Crt_Ss). Кореляційний аналіз проведено на основі коефіцієнта Спірмена.

Гіпотеза дослідження полягала у припущенні, що

кореляційні зв'язки з показниками самодостатності виявлятимуть більшість параметрів методик, та це складатиме цілий набір близьких до самодостатності за своїми характеристиками показників. Тому на основі отриманих результатів у рамках цієї роботи було визначено окреслити найбільш вагомий кореляції для дослідження співвідношення самодостатності з іншими параметрами методик.

Перший пласт кореляційних зв'язків представлений матрицею показників самодостатності та тесту смисложиттєвих орієнтації (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Кореляційні зв'язки показників самодостатності та тесту
“Смисложиттєві орієнтації” за коефіцієнтом Спірмена**

№	P	Crt_Ss	Process	Result	Locus I	Locus Life	SsC	SsF
1	Ss_Ind	-300						
2	Ss	-306	337		345			
3	SsA						-640*	-548*
4	SsC	302	-326					
5	Crt_Ss			-341*		-508*		

Примітка: 1) P – показник; Process – показник процесу життя (інтересу та емоційного насичення життя); Result – показник результативності життя (задоволеність самореалізацією); Locus I – показник локусу контролю-Я (Я-хазяїн життя); Locus Life – показник локусу контролю-Життя (керіваність життя); 2) тут і далі: позначення * - $p < 0,01$, без позначення - $p < 0,05$.

Зосереджуючи увагу на даних таблиці, необхідно відмітити, що з 5 шкал тесту (цілі в житті, процес життя, результат життя, локус контролю-Я, локус контролю-Життя) 4 параметри мають кореляційні зв'язки з показниками самодостатності.

Виділяючи показник самодостатності-незалежності, можна побачити, що в наявності 5% значущий від'ємний зв'язок з показником самокритичності-самодостатності. Слід зазначити, що інтерпретація цього параметру досить складна і неоднозначна з тієї причини, що цей показник є вторинним фактором від основного – емоційної стійкості (нестійкості).

При подальшому детальному аналізі результатів опитувальника, а також додатковому застосуванні суміжних тестів, можна буде точніше сказати, до чого більше схильний респондент – емоційної нестабільності (самокритичності) або стабільності (самодостатності). Оскільки показник самодостатності, за Р. Еммонсом, являє собою сукупність прагнень, пов'язаних з автономією існування, униканням залежності, прагненнями самостійно приймати рішення і брати відповідальність, можна припустити, що цей від'ємний зв'язок свідчить про можливе збільшення змінної самодостатності і незалежності та відповідне зменшення змінної самокритичності (тобто явної емоційної нестабільності через посилену самокритичність). Те ж саме можна сказати й про від'ємний кореляційний зв'язок 5% значущості фактора самодостатності (NPI) і раніше згаданий показник самокритичності-самодостатності.

У свою чергу, параметр сили Его або самодостатності демонструє додатну кореляцію з 5% значимістю з самокритичністю-самодостатністю. Варто підкреслити, що цей показник є одним з трьох параметрів самодо-

статності у структурі Его-ідентичності, а саме розмитої Его-ідентичності. Цей параметр свідчить про своєрідне збіднення життя, відстороненість, негативізм, тривожність, занепокоєння майбутнім, зневіру в себе, пасивність, сумніви. Цей статус відповідає фазі власне кризи Его-ідентичності, і, таким чином, можна припустити, що самокритичність, а не самодостатність при посиленні всієї змінної дає й посилення тієї самої дифузної Его-ідентичності, а разом з цим і конкретних психологічних особливостей. Характерний від'ємний зв'язок рівня 1% значущості існує між показниками самодостатності (сили Его) в статусі досягнутої, зумовленої та розмитої его-ідентичності. Це можна пояснити особливими особистісними набутками індивіда, який в залежності від стадій кризи Его-ідентичності переживає психологічні зміни. Зумовлений статус у передкритичній фазі кризи Его-ідентичності включає уникнення негативних спогадів, ідеалізацію теперішнього й позитивне бачення майбутнього, прийняття зобов'язань під певним впливом. Самодостатність набуває абсолютизації цінності власної незалежності, унікальності. Досягнутий статус Его-ідентичності в посткритичній фазі виявляє насиченість, продуктивність, реалістичність життя, оптимістичність майбутнього, відповідність діяльності зобов'язаннями. Самодостатність у рамках цього рівня являє собою віру в себе, спокійну впевненість у власних ресурсах.

Особливий інтерес представляють кореляційні зв'язки з показниками тесту смисложиттєвих орієнтацій.

По-перше слід зауважити, що параметр процесу життя (інтерес, емоційна насиченість життя) говорить про те, сприймає індивід сам процес життя як цікавий,

емоційно насичений і наповнений сенсом. Цей показник має додатний кореляційний зв'язок на рівні 5% значимості з показником самодостатності (NPI), а також від'ємну кореляцію рівня 5% значимості з самодостатністю розмитої Его-ідентичності. У свою чергу, показник результативності життя (задоволеність самореалізацією) відображає оцінку продуктивності та осмислення пройденого відрізка життя. При цьому з фактором самокритичності-самодостатності від'ємно корелює на рівні 5% значущості.

Ймовірно, що при вираженій самокритичності, а не самодостатності, задоволеність самореалізацією стає

неважливою для індивіда. Параметр локусу контролю-Я відповідає уявленню про себе як сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями і завданнями. Цей показник пов'язаний лише з самодостатністю (NPI) на рівні додатної 5% значущості. Фактор локусу контролю-Життя (керованість життя) виявляє переконання людини в його підвладному свідомому контролі життя, вільному прийнятті рішень й втіленні в життя.

Показник від'ємно корелює на рівні 1% значущості з самокритичністю-самодостатністю (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки показників самодостатності та тесту ДОПО

№	P	Is	SAw	Est	GS	DS	JSe	RSe	PS
1	Ss					-297			
2	SsA	-306							
3	SsC	296		388*	391*				
4	Crt_Ss	421*	400*	438*	467*		434*	357	431*

Примітка: Is – показник ізоляції; SAw – показник самовідчуття; Est – показник відчуженості; GS – показник загальної самотності; DS – показник дисфорії самотності; JSe – показник радості самотності; RSe – показник ресурсу самотності; PS – показник позитивності самотності.

Інакший вигляд мають кореляційні зв'язки у рамках диференціального опитувальника переживання самотності. Якщо припустити, що в основі самодостатності лежить бажання самоти, ця самотність може бути як вимушеним способом уникнення соціальних контактів, так і навпаки, стилем життя, який приносить радість.

Таким чином, згідно з даними таблиці, в нашому кореляційному аналізі 8 показників корелюють з самодостатністю. Показник ізоляції від'ємно корелює на рівні 5% значимості з самодостатністю досягнутої Его-ідентичності, але має додатний зв'язок на тому ж рівні з самодостатністю розмитою і так само корелює з самокритичністю-самодостатністю на рівні 1%. Показник самови-

дчуття має додатну кореляцію на рівні 1% значимості з самокритичністю-самодостатністю. Фактор відчуженості має два додатні зв'язки на рівні 1% значущості – з самодостатністю розмитої Его-ідентичності і самокритичністю-самодостатністю.

Подібні кореляції має показник загальної самотності. Фактор дисфорії самотності має з самодостатністю (NPI) від'ємну кореляцію на рівні 5% значущості. У той же час фактори радості усамітнення і позитивності самотності демонструють додатні кореляції з самокритичністю-самодостатністю на рівні 1% значущості, а показник ресурсу усамітнення – додатний зв'язок на рівні 5% з самокритичністю-самодостатністю.

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки за коефіцієнтом Спірмена показників самодостатності та 6 тестів

№	P	SEA	SEC	AP	FR	TE	AL	CR	SE	AA	GD	DO
1	Ss_Ind					-297						
2	Ss	412*	298	311			-302	357				
3	SsA	379			-408*				424*	-313	-464*	-394*
4	SsC	-361	-367		523*		373			327	315*	426*
5	Crt_Ss		-328	-338	322	298	292					

Примітка: Використані дані методик: “Тест-опитувальник міжособистісної залежності”; “Шкала загальної самоефективності”; “Тест визначення рівня самоефективності”; “Опитувальник мотивів афіліації”; “Тест визначення міжособистісної залежності”; “Суб'єктивна оцінка міжособистісних відношень”. P – показник; SEA – показник самоефективності у діяльності; SEC – показник самоефективності у спілкуванні; AP – показник прагнення до сприйняття іншими; FR – показник страху бути відторгнутим іншими; TE – показник напруження у відносинах; AL – показник відчуженості у відносинах; CR – показник конфліктності у відносинах; SE – показник самоефективності; AA – показник прагнення до автономії; GD – показник загальної залежності; DO – показник деструктивної надзалежності (overdependence).

У рамках дослідження показників 6 різних методик важливо звернути увагу, в першу чергу, на параметр самоефективності в діяльності і самоефективності в спілкуванні. Маємо наступні кореляції з самодостатністю: самоефективність в діяльності представляє додатну кореляцію на рівні 1% значимості з самодостатністю (NPI), з самодостатністю в статусі досягнутої Его-ідентичності –

на рівні 5%. При цьому показник самодостатності в статусі розмитої Его-ідентичності має від'ємний зв'язок на рівні 5% значущості з самоефективністю в діяльності.

Інший параметр тесту, самоефективність у спілкуванні, виявляє додатну кореляцію з самодостатністю (NPI) на рівні 5% значущості, але в наявності від'ємний кореляційний зв'язок на тому ж рівні з самодостатністю

статусу розмитої Его-ідентичності, і таку ж кореляцію з самоефективністю вказаний параметром самокритичності-самодостатності. Слід зазначити, що самоефективність в цьому тесті представлена самооцінкою потенціалу, усвідомленням можливості застосувати потенціал не тільки у предметній діяльності, але й соціальній сфері, задати певний імпульс до саморозвитку.

За показниками тесту мотивів афіліації Мехрабіана можна зробити висновок про провідну мотиваційну тенденцію зближення з людьми – прийняття та прагнення до людей або побоювання бути відкинутим іншими. При розгляді цих кореляцій 2 факторів маємо наступні кореляційні зв'язки: показник прагнення до людей виявляє додатний кореляційний зв'язок на рівні 5% значимості з самодостатністю (NPI), але має від'ємну кореляцію з тією ж значимістю з самокритичністю-самодостатністю. На відміну від цього параметру, показник страху бути відкинутим має 1% значущий від'ємний зв'язок з самодостатністю в статусі досягнутої Его-ідентичності; при цьому наявна додатна кореляція на рівні 5% значимості з самокритичністю-самодостатністю та на рівні 1% з самодостатністю в статусі розмита.

Призначення ж показників методики суб'єктивної оцінки міжособистісних відношень полягає в тому, щоб визначити характеристики дисгармонії міжособистісних відносин. Показник напруженості виявляє можливість різкого й грубого ставлення до інших; він представляє від'ємну кореляцію з самодостатністю-незалежністю на рівні 5% значущості, при цьому додатний кореляційний зв'язок на тому ж рівні має з самокритичністю-самодостатністю. Параметр відчуженості, який свідчить про прагнення до дистанціювання, пов'язаний з трьома показниками самодостатності: продемонстрована від'ємна кореляція на рівні 5% значущості з самодостатністю (NPI) і однаковий додатний зв'язок на рівні 5% з самодостатністю розмитої Его-ідентичності та самокритичності-самодостатності. Показник тесту – конфліктність – демонструє додатну кореляцію з самодостатні-

стю (NPI) на рівні 5% значущості.

Шкала загальної самоефективності включає лише один параметр – самоефективність як таку, і він виявив додатний зв'язок на рівні 1% значимості з самодостатністю в рамках досягнутої Его-ідентичності.

Тест міжособистісної залежності використовується для вивчення залежності в міжособистісних стосунках. Найбільш значущі для нашого дослідження показники тесту – прагнення до автономії й загальна залежність. Прагнення до автономії виявляє від'ємний кореляційний зв'язок з самодостатністю в статусі досягнутої Его-ідентичності на рівні 5% значущості, а на рівні розмитої Его-ідентичності наявний від'ємний кореляційний зв'язок на рівні 5% значущості. Показник загальної залежності має від'ємну кореляцію на рівні 1% значимості з самодостатністю досягнутої Его-ідентичності з тим же рівнем значущості, але додатну кореляцію з самодостатністю розмитої Его-ідентичності.

Тест на визначення міжособистісної залежності показав від'ємну кореляцію показника деструктивної незалежності на рівні 1% значимості з самодостатністю досягнутої Его-ідентичності, а також додатну того ж рівня значущості з самодостатністю розмитої Его-ідентичності.

Таким чином, підсумовуючи результати пілотажного емпіричного дослідження, можна зробити висновок, що показники самодостатності мають як додатні, так і від'ємні кореляції з параметрами різних тестів. Висловлюємо ідею, що наявна велика кількість кореляцій демонструє тісні зв'язки показників, які могли б стати структурними елементами самодостатності в поєднанні з іншими або самі по собі сприяти диференціації типологічної класифікації феномену. Подальший напрямок дослідження самодостатності передбачається в пошуку рішення проблеми її дефініції, побудові моделі структури феномена, а також підбору надійного інструментарію для конкретного застосування в емпіричній роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барулин В. С. Социальная философия / В. С. Барулин // Социальная философия: [Учеб. для студентов вузов]. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд.-торг. дом

“ГРАНД”; ФАИР-Пресс, 1999. – 559 с.

2. Философия: [Учебник для вузов] / Под общ. ред. В. В. Миронова. – М.: Норма, 2005. – 673 с.

REFERENCES

1. Barulin, V. S. (1999). *Sotsialnaya filosofiya: Ucheb. dlya studentov vuzov [Social Philosophy: Textbook for University Students]*. Moscow: Izd.-torg. dom “GRAND”; FAIR-Press [in Russian].

2. Mironova, V. V. (Eds.). (2005). *Filosofiya: Uchebnik dlya vuzov [Philosophy: Textbook for Universities]*. Moscow: Norma [in Russian].

А. С. Бугайцова

ОСОБЕННОСТИ СООТНОШЕНИЙ ПОКАЗАТЕЛЕЙ САМОДОСТАТОЧНОСТИ

В статье приводятся результаты эмпирического исследования на предмет выявления соотношений показателей самодостаточности. На основании теоретико-методологических принципов был произведен выбор психодиагностического инструментария эмпирического изучения самодостаточности и соотношений показателей, которые представляют собой вероятные структурные элементы данного психологического параметра. Представлены обобщенные количественные результаты корреляционного анализа 129 переменных, выделенных среди 15 тестовых методик. Корреляционные связи представлены показателями отчужденности, самооэффе-

тивності, самоотношення, залежності, прагненням до автономії, самотністю.

Ключеві слова: самодостаточність, кореляційна зв'язь, дисфорія самотності, ресурс самотності, самоефективність.

A. S. Buhaitsova

THE PECULIARITIES OF CORRELATIONS AMONGST THE INDICATORS OF SELF-SUFFICIENCY

The article discloses the results of empirical research for the purpose of delineation of correlations among the indicators of self-sufficiency. The gist of problem of defining the self-sufficient personality in the conditions of contemporary cultural, spiritual, political and economic transformations in society is described as well. The author emphasizes the importance of given problem and underscores the question of definition of the given term as a particular practical problem in contemporary psychological science. On the ground of theoretical and methodological principles the choice of psychological diagnostic instrumentarium concerning investigation of self-sufficiency and correlations among indices, which can be represented as probable structural elements of current psychological parameter, is grounded. Owing to the empirical psychometrical techniques the disclosed correlations between indices of self-sufficiency are divided into several groups of factors, which are closely related by their main points. The generalized quantitative assessment of results of the correlation analysis on the basis of 129 variables marked out in 15 testing techniques is rendered. The given tables achieve certain correlative results between such testing scales and special factors as: self-efficacy in activity and self-efficacy in communication, self-attitude, aloofness, auto-sympathy, avoidance, forthcoming, intimacy, destructive overdependence, dysfunctional detachment, dependency, dysphoria of solitude, resource of seclusion, joy of seclusion, self-accusation, self-acceptance, etc. The author also pays attention to the fact that nowadays self-sufficiency is a little-studied individual psychological characteristic, in this connection enhancement of psychological diagnostic instrumentarium and elaboration of conceptual and categorical apparatus of self-sufficiency form separate dimensions for further in-depth study of the given phenomenon. Thus, summarizing the results of the pilot empirical research, we can conclude that the performance of self-sufficiency has both positive and negative correlations with the parameters of different tests. We express the idea that the existing large number of correlations shows close relationship of indicators that could be structural elements of self-sufficiency in conjunction with others or promote the differentiation of the phenomenon typological classification.

Keywords: self-sufficiency, correlation, dysphoria of solitude, resource of seclusion, self-efficacy.

Подано до редакції 12.08.14